

Jean-Richard Bloch

A zsidó Robinson

Utazás Jeruzsálembe

Akandalló előtt dolgozom ezen a ködös-hideg párizsi reggelen. Éppen elsorolom munkáimat, amikor megszólal a telefon.

– Halló? Barátságos hang a vonal végén. Elutazna Palesztinába?

– ...Palesztinába?

– Igen... a Jeruzsálemi Egyetem avatására. Máris helyet foglalunk önnek a 22-i expresszvonatra, és a 23-i hajóra. Nagyon jó utat kívánok!

[...]

Igencsak nagy a különbség a gyerekkori emlékeinkben élő Palesztina és a vasúti menetrend között. Palesztina szinte mindnyájunknak mitikus világ, amelyről a Piramisok és Jónás cethala, Nabukodonozor és Salomé jut eszünkbe.

Hogy lehet erre a csodálatos, legendák világába vesző vidékre eljutni 1925-ben?

Először is Marseille-ből indulunk egy utasszállító hajóval, amelynek neve: Egyiptom. A zsidóknak mindig is ez volt a sorsuk: csak Egyiptomon át juthattak saját hazájukba.

És már ez a francia hajó is olyan, mint Palesztina, annak egy különös része: ha tiszteletlen lennék, azt mondanám, olyan ez, mint a Noé bárkája.

Amikor a Metzinger-Generális nevű óceánjárót még Cap-Ortegálnak nevezték, német lobogó alatt bizony sok szomorú kivándorlócsoporthoz vitt Dél-Amerikába. Emlékezzenek csak azokra a zarándokvonatokra, az elképesztő hisztéria, az elvakult fanatizmus...

Bizony, most is zarándokok lepték el ezt a hatalmas hajót a negyedosztálytól egészen a luxuskajü-

tőkig.

De ők nem hisztérikusak. Amint egy kicsit nyugodtabb a tenger, előjönnek a fedélközből, és táncolnak, és kórusban énekelnek – még a jeges tengeri szélllel is dacolnak.

A sűrű tömegben, az egyik csoportban nagy vörös ördög áll, a haja lobog a szélben, mint ha lángolna, homloka határozott, nyaka izmos. Rövidlátó szeme ragyog az örömtől. Úgy nevet, hogy összes fehér és aranyfoga kivillan, üti a taktust, éneklie a dalt, és mindenkit magával ragad.

A kis csukaszürkébe öltözött bakák, akik Szíriába mennek vissza szabadságukról, derűsen nézik a látványt. A felső-nílusi angol mérnökök, a *Deux Mondes* folyóirat nagyszerű földrajz-

dósai, akik kairói nemzetközi konferenciára mennek – hegyezik fülüket ott fenn, figyelik ezt az ismeretlen nyelvet.

Mert ezek az oly élénk refrének, ezek az életerős kórusok mind héberül csendülnek fel.

A költők és a nyelvészek harminc évvel ezelőtt kiszabadították ezt az ősi nyelvet a fenséges letargiából, újraalkották, és visszaküldték az élők világába.

Harmadik este az utasok nagy része az egyik ebédlőben gyűlt össze. A héber beszédek után modern héber költeményeket adtak elő. És a húsz különböző országból érkezett hallgatóság igen élénk, és mindent ért.

Pedig egy nyelvet nem lehet csak úgy írni vagy filológus szeszéllyel feltámasztani!

Lehet, hogy éppen most lehetek tanúja egy egész nép feltámadásának?

*Jeruzsálembé érkezünk
a Palesztina expresszvonattal*

Ha az Egyiptomból érkező vonat ablakába filmkamerát tennénk, csodálatos földrajzi film készülhetne. Láthatók lennének az apró, alig észrevehető változások, míg a sivatagból eljutunk a legtermékenyebb földekre.

Először homokdűnében meghúzódó szegényes oázis, amelyet gyorsan elhagyunk. Azután itt-ott kis füvecske, csalánfélékkel vegyesen. És még mindig hatalmas kiterjedésű homokos területek.

Azután egyszerre csak mintha megemberelné magát a növényzet. Gabonaföldek! A mezők összeérnek, a homok megköt, és fokozatosan föld lesz: sövények rajzolódnak ki, fák nőnek.

Mintha a teremtés története elevenedne meg felgyorsítva egy kiszáradt bolygón.

Így jutottunk el a magunk módján a filiszteusok földjére. Gáza! Egy órán keresztül arab falvak közt visz minket a vonat – mindenütt csak nyomor, megszáradt sár.

Egyszerre piros tetőcserepek integetnek az ágakon át. Pályaudvar. A peronon két nevető szemű fiú; az első zsidó telepesek, akiket láttam. Erősek, meztelen a nyakuk, a karjuk és a mellkasuk, hajukat lobogtatja a szél, bőrük barna, és kamásli van a lábukon.

Ki merte azt állítani, hogy sohasem látta nevetni a telepeseket?

Pedig ezek nem képeslap-illusztációkhoz felkészített cowboyok. A kamáslijuk sáros, és kerges a kezük. De halvány szőke szempillájuk alól kék szemük alaposan szemügyre vesz bennünket. Vajon hány hónap telt el azóta, hogy ezek a szép fiúk még Varsó sáros utcáit járták naphosszat tehetetlenül?

Az angolok part menti vasútvonala a Szezi-csatornától Haifaig vezet. Lyddánál elvágja a régi, Jaffát Jeruzsálemmel összekötő török vonalat. Az angolok normál nyomtávú vasutat építettek, de mindig másik vonatra kell átszállni.

Az arab falvak szorosan épülnek, kapaszkodnak a hegyoldalra, mint Olaszországban, ahol a lakosság állandó riadókészültségben élt. A zsidó falu a síkságon épül. És itt kezdődik a béke kora.

Az araboknál a vályogházak egymásnak támaszkodnak. A mecset fehér, és alacsony kupolája bágyadtan emelkedik ki a vályogtelepülésekből.

Sok cionista település még csak olyan barakkok-

ból áll, amelyeket hullámlemez borít, de az is lehet, hogy az angol hadsereg földalatti bunkereibe költöztek be. Akár állandó, akár átmeneti épületekből álló településeik levegősebbek: a házakat kertek veszik körül, és széles utak szelik át ezeket a helységeket.

Minden település legnagyobb büszkesége az a vasbeton víztorony, amely egyszerre tölti be a falu harangtornya, kupolája és minaretje szerepét.

Jeruzsálem 800 méter magasban fekszik. Mindössze 65 kilométeres úton tehetjük meg ezt a szintkülönbséget. És ez az út csak rövid ideig halad a síkságon át.

Jártak már a Languedoc mészplatóján, vagy a zord Gard-vidéki dombokon, avagy az Elő-Alpok kopár lejtőin? Akkor könnyen elképzelhetik, milyen Júdea, ahol a végtelenül sok, egymás fölött elhelyezkedő mészkőtábla, mint a kifehérített csont, csillog a napon.

Két óráig tart, amíg a vonat túljut a Sorek hegy-szoroson, a vagon csikorogva veszi a kanyarokat, a két mozdony már-már alig győzi.

Mindegyik hegygerinc emlékeket idéz. Itt született Dalila, amott Júdás Makabeus verte meg a rómaiakat, erre IV. Baldwin a muzulmánokat, és amott Szent Péter gyógyította a bénákat.

Itt már egymásba érnek a különböző kultúrák és korok, a hitek is átjárhatók lesznek, és az idők ködbe vesznek. Jeruzsálem morális aurája abban a pillanatban kezd hatni, amint betesszük a lábunkat Júdeába.

A vidék egyre sivárabb. Sehol egy fa, egy fűszál: kiszáradtak a hegyi patakok.

Egyszerre csak a hegytetőn néhány ciprusfa egy hatalmas kolostor körül. A vonat megáll. Itt lenne Jeruzsálem?

Autóval jutunk a nagy, pusztá lejtőkön át az új városrészekig: poros, fehér házak. Feltáru előtűnik a turistáknak és zarándokoknak kapkodva épített város minden nyomorúsága.

Körbenézek. Próbálom kitalálni, amit gondolatban már sokszor felidéztem hosszú évek során: tehát itt van a Salamon temploma, a Siratófal, a Szent Sír és az Omar mecset? Csak nem az Olajfák hegyét látom az autópörben, kiabáló hotelportások körében?

Jeruzsálem titokzatoskodik, mintha el akarna rejtőzni az újonnan érkező elől. Még vár ránk a felfedezés öröme.

Homokbatár

Egyiptomból Palesztinába jutni? A térképen elhanyagolhatónak tűnik a távolság. A zsidóknak mégis negyven esztendejükbe került. Rekordidő. És ha felütöm a palesztinai vasúti menetrendet, a térképen minden helységnévnél elolvashatom, hogy pontosan mikor ütköztek ott meg a legutóbbi háború idején.

1916 elején a német–török szövetségesek a Szuezi-csatornát ostromolták. Az egyiptomi határ ettől 200 kilométerre ázsiai területen húzódik. Az angolok csak 1917 májusában értek oda. Mert ez a 200 kilométer végig sivatag. És higgyék el nekem, hogy ez a kifejezés itt nem eufemikus. A Szinaj-sivatag semmiben nem marad el a Szaharától. Sem egy kút, sem egy oázis.

Találkoztam azzal az angol mérnökkel, aki a háború alatt a hadsereg vízellátásáért volt felelős. A teljes édesvízkészletet a Szuezi-csatornától kellett odavezetni.

A hadsereg egy óriási hernyót húzott maga után, egy babilóniai csőhálózatot – csak így tudott előbbre jutni. Négyezerötvenezer ember élt és függött ettől az ötven mérföldes csatornarendszertől. És még a hadsereg mögött vezető vasútvonalon dolgozók is kikérték részüket a napi vízellátmányból.

* * *

Azóta csaknem nyolc év telt el. Ma már minden másképpen történik.

A kairói pályaudvaron 18 órakor felszállok a Port Saidba tartó expresszvonatra. Ehhez azt is érdemes megjegyezni, hogy ebben az évszakban a Nílus deltája a vonatablaktól egészen olyan, mint a francia táj. Messziről a pálma akár nyírfa is lehetne. A falvak magányos facsoportok tövében füstölögnek. Akár el is felejtethetnénk, hogy ezek a települések felhők nyomorúságos falvai, hogy a fák eukaliptuszok, és hogy a zöld mezők valójában gyapotültetvények.

A nedves párás légkör is inkább Flandriára emlékeztet. Leszáll az éj. Fények ragyognak, otthonosan érzem magam, mintha Ile-de-France-ban lennénk nyáréjszakán. Az autók fényszórói az utakon. Ha nem látnák a kalauz piros fezt, amint a jegyeket kezeli, vagy egy tevé lebiggyesztett ajkát az útkereszteződés lámpafényében, otthon éreznék magukat.

Este 9 óra felé hirtelen sápadt fény világítja meg a vonatot, majd újra minden homályba borul. Hátréflexor fénysugarába kerültünk. Közeledünk a Szuezi-csatornához.

* * *

Lármás, sapkás emberek árasztják el a folyosókat: „Palesztina Expressz Társaság” kiáltják. Merő emberszeretetből tíz piastert (ami napi árforlyamon tíz franknak felel meg) vállalkoznak arra, hogy csomagokkal együtt átvigyenek a csatorna másik partjára, a vámhoz.

Az egyszerűség kedvéért a palesztin vámot egészen a csatorna közelébe telepítették.

El Kantara Alsó... Kis külvárosi pályaudvar. A peronok fölött nincs tető... Nagyrészt kiürül a vonat. A csomagok az ablakokon átlendülve kerülnek az arab hordárok kezébe, akik valósággal ránk vetik magukat. Csodálkozva állapítom meg, hogy még megvan a kalapom és a cipőm. Közben teljes erőből kiáltom: Palesztina Expressz! Pontosan úgy, ahogyan ezt a zöld sapkás emberbarát ajánlotta nekem.

Rövidesen a kis vámépületben szorongva szinte közelharcot vív a tömeg: a csomaghegyből ki-ki a sajátjáért tolakszik.

Egy kis gőzhajó biztosítja az átkelést a csatornán. Nagy igyekezettel jön-megy, de csak igen kis teljesítményre képes.

El Kantara Felső. Újabb órába kerül az útlevelés és vízumkezelés. Hideg az éjszaka. Tolong a tömeg a szűk korlátok között. A Nagyhét és a Jeruzsálemi Egyetem avatása miatt rengeteg az utas. Kétezeren vannak ott, ahol máskor legfeljebb kétszáz. Csak a hivatalnokok nem gondoltak erre előre.

A kis pályaudvaron a hordárok újra felépítik a kofferpiramist. Újabb közelharc. Külön csoda, hogy éjjelre mindenki visszaszerezte a holmiját, és helyet is talált magának a vonaton. A háború alatt épített, megerősített vonalon közlekedünk.

Amikor hajnalban felébredek, különös halványdrapp fény önti el a fülke mennyezetét – a homok visszfénye.

És akkor hirtelen hatalmas, magányosan álló hirdetőoszlopot pillantunk meg. Azt hinné az ember, hogy ital- vagy kétszersültreklám. De nem. Meghatottan olvasom: Palesztina határa.

A vonat megállás nélkül megy tovább. Miért is állna meg?...

A zsidók Palesztinában

Jeruzsálembé érve gyújtsunk lámpást, és vegyük közelebből szemügyre az ottlakókat.

Palesztinában a háború előtt 7–750 000 lakosból mintegy 80 000 zsidó volt, ők szinte mindannyian ortodoxok, akik koncentráltan Jeruzsálemben éltek, mozdulatlanságra ítélten, régi hitükbe és ajtatos siralmaikba falazva

Ezek a különféle rítust tartó zsidók a világ minden tájáról érkeztek. Közéjük kerültek azok az öregek, akik az Ígéret Földjén akartak meghalni. Ezzel ellentétben azok a fiatalok, akik Palesztinában születtek, és a Zsidó Világszövetség iskoláiban tanultak franciául, inkább kivándoroltak, inkább olyan helyet kerestek maguknak, ahol környezetük már szélesebb látókörű. Igaz, hogy azért titokban ők is szülőföldjükhöz hűségesen továbbra is hithű ortodoxok maradtak.

Más zsidó csoportok időtlen idők óta ott tengeték az életüket a tengerparton (Jaffában és Haifán) és Felső-Galileában (a Genezáreti-tónál). Ott vannak még azután azok a telepek, amelyeket Edmond de Rothschild báró alapított az araboktól megvett birtokokon, ahol néhány ezer zsidó földműves, kézműves, szőlősgazda és kisbirtokos él.

A cionista mozgalom, a háború, majd a „Zsidó Nemzeti Otthon” meghirdetése, amelyet a Népszövetség védőszárnya alá vont (Balfour-nyilatkozat) teljesen megváltoztatta Palesztinában a zsidóság morális helyzetét és hétköznapi életritmusát.

45 000-re becsülik azon bevándorlók számát, akik a háború óta az Ígéret Földjén telepedtek meg. A gazdasági válság (1922–23-ban) megakasztotta ezt a tendenciát. Azután az újabb zsidóüldözések Romániában, Lengyelországban és a Balti-államokban, az érződő antiszemitizmus Németországban, a bevándorlás elleni szigorú intézkedések Kanadában és az Egyesült Államokban – az első telepések viszonylag jó eredményei, és főként a háború következtében kialakult messianisztikus láz a szerencsétlen kelet-európai zsidó településeken, mindez együttesen újabb bevándorlási hullámot eredményezett.

Természetesen nem ellenőrizetlenül. Az angol hivatalnok csak akkor ad útlevelet, ha a Cionista Végrehajtó Bizottság, amelyet hivatalosan is elismernek (és amelynek központja Londonban, helyi igazgatósága Jeruzsálemben van, és ügynökei és képviselői nagyon sokféle megtalálhatók) igazolja,

hogy támogatni tudja az új jövevényeket, és el tudja helyezni őket.

A cionista bizottság csak olyan önkéntes adományokkal működik, amelyeket elsősorban az amerikai és a németországi izraeliták ajánlottak fel. Így érezhető is, hogy e két ország befolyása Palesztinára erősebb lett. Anglia befolyása a protektorszerrepből következik. Oroszországé a szláv eredetű népesség túlsúlyával magyarázható. Franciaország tíz évvel ezelőtt még főszerepet játszott itt, míg most az ötödik helyre esett vissza. Ez érzékelhető a nyelv, sőt általában a francia kultúra hatásának csökkenésében. A francia nyelv rohamosan szorul vissza a palesztin földre.

Az utolsó fél évben havonta legalább 2000, elsősorban kelet-európai bevándorló érkezett ide.

Természetesen a bevándorlók egy része hamar elkedvetlenedik, és visszaindul. Érdekes, hogy sokszor éppen e könnyen csüggedők közül térnek vissza többnyire néhány hónap elteltével, minthogy többé már nem tudják elviselni a diaszpóra-létet és az ottani nagyvárosok légkörét. És amikor vissz térnek, immár véglegesen akklimatizálódnak.

Így Palesztina zsidó lakossága több mint a felével növekedett a háború óta. Öt év alatt többre jutott, mint régen tíz évszázad alatt.

Azonban ennek jelentősége nemcsak a számokban rejlik, hanem eszmeiségében is. A háború utáni kivándorlók nagyrészt fiatal emberek, szocialista munkások és parasztok, jómódú kispolgárok. Történelmi hagyományaikhoz, a zsidó együvé tartozáshoz erősen ragaszkodnak ugyan, de a valláshoz és a szertartásokhoz már sokkal kevésbé. A férfiak már nem járnak a rituális pajesszal, nem viselnek fekete kalapot, kabátot, megszabadultak az ajtatos mormolástól és állandó hajlongástól. A fiatal lányok többé már nem takarják el nyakukat, hajukat és karjukat – egészségesen és szabadon élnek.

Ez a sápadt, elnyomott nép, a hajlott hátú kis boltosok népe óriási erőfeszítéssel talpra állt. Büszkesége és a függetlenség utáni vágy élteti. Talált magának egy olyan területet, amely javarészt lakatlan, lepusztult föld, de a vidék régi gazdagságának híre él még a Biblián nevelkedettek emlékezetében. Ezek az emlékek drágábbak számukra a lengyel vagy a cári hőskölteményeknél – és emlékezetükben felragyognak ezek a tájak a sivár gettóból menekülve.

Bizonyára nem túl sok ez a 45 000 főnyi bevándorló a világon szerteszét fellelhető mintegy 12–14

millió zsidó lakossághoz képest, csupán csepp a tengerben.

De – mint mondotta jeruzsálemi konzulunk – a zsidó nép ezt a kis cseppet mindig is tengerként élte meg.

Tudják, hogy a Versailles-i szerződésben meghatározott mandátum fogalma a nemzetközi jogban az egyik legjelentősebb és legkülönösebb újítás, minthogy ezzel a területi szuverenitás új fogalma jelent meg.

Egészen idáig, ha egy ország gyarmatként vagy protektorátusként hatalmába kerített egy másikat, ahhoz senkinek sem lehetett semmi köze. A Versailles-i szerződés a győztes nemzeteket tette egyes országok felelősévé. És mint bárki más választott tisztségviselőnek, aki felelősséggel tartozik választóinak, e nemzetek felelősséggel tartoznak ez esetben a Népszövetségnek.

Annak a népszövetségi bizottságnak a felelőse, amelyhez Palesztina ügyei is tartoznak, ezekben a hetekben éppen a helyszínen van. Meggyőződhettem ügybuzgalmáról. Nagy gonddal tanulmányozza az országot alkotó különböző nemzetekről és vallásokról szóló jelentéseket. Az illető svájci. Jövőre a helyére kerülhet egy spanyol vagy svéd, vagy haiti. Anglia fontos véleményformáló, a cionistáknak tekintettel kell lenniük az angol észrevételekre. Azt is szokták mondani (ezt csak úgy magunk között jegyzem meg), hogy nem nagyon kedvez a zsidóknak, viszont annál inkább az araboknak. Mindig alaposan felméri a helyzetet, és mindig győz, amikor a többség véleményéhez csatlakozva szavaz. Úgy tűnik, elégedett a látvánnyal. A következő évi genfi ülészakon egyébként majd megtudjuk, hogy így van-e.

Itt, Palesztinában „A” típusú a mandátum. Vagyis a versailles-i diplomaták úgy vélték, hogy a palesztinai lakosság néhány év angol gyámság után képes lesz az önálló kormányzásra. Eljön az idő, amikor majd meglátjuk, mennyire válnak be ezek a remények.

Ehhez azonban azt is tudniuk kell, hogy erre az első jogi újításra épül egy második, amely forradalmian új: ez a Balfour-nyilatkozatban megfogalmazott „Zsidó Nemzeti Otthon”.

A legutóbbi francia–angol egyezményben kissé önkényesen megrajzolt Palesztina-térképre még egy belső határt is rajzoltak.

Ez a határ pontosan a cionista telepéseknek szánt zónát veszi körül. Az Otthonhoz tartozik mindaz,

ami a Jordántól nyugatra, és ki van onnan zárva mindaz, ami keletre fekszik.

Ez a zóna akkora terület, mint négy francia megye. A legfrissebb angol statisztikák szerint, amelyek többnyire hároméves adatokat tartalmaznak, nagyjából 600 000 arabot számláltak, akik között 80 000 keresztény és 70 000 beduin volt. E mellett 120 000 a zsidók száma, köztük a régi településekről származó ortodoxok, valamint azok, akik az utóbbi 40 évben vándoroltak be és telepedtek le.

Az arabok és a beduinok mind szokásaikban, mind gondolkodásmódjukban és kultúrájukban nagyon különböznek, egyikük letelepedett, míg a másik nomád nép (a beduinok a „bolsevikok” Keleten – mondta nekem egy igen szellemes itteni újságíró, itt egyébként mindenki szellemes; „és mindenfajta nacionalizmussal szembeszáll”). Az arabok körében a keresztények és a muzulmánok között különbség van kulturálisan és céljaikban, reményeikben egyaránt. Ilyen ez az ország, amely önálló, anélkül, hogy valóban az lenne. Mert a kis porrétegni akarát fölött ott áll Anglia.

Hozzá tartozik a rendőrség, az egészségügy és a közigazgatás. Ennek nagy ügybuzgalommal felel meg.

Angliának legalább háromféle oka van arra, hogy ragaszkodjon Palesztina mandátumához.

Ebből kettő politikai, a harmadik inkább bizonyos hagyományok erejére utal.

Anglia itt 200 kilométerrel északabbra húzta meg területeinek határát, és így kiterjesztette a Szezi-csatorna védőövezetét, és megerősítette az indiai hajóút védelmét is. Így Mezopotámia is szabad kijáratot kapott a Földközi-tengerre. Haifán nagy flottabázist és kikötőt alakít ki, és idáig akarja kiépíteni a moszuli olajvezetékét.

A hagyományok ereje abban mutatkozik meg, hogy az angolok a Palesztina történelmével és a bibliai jóvendölésekkel átszőtt Ótestamentum hű olvasói. Sok hithű protestáns gondolja úgy, hogy a kiválasztott nép visszatérte az Ígéret Földjére kegyes, Istennek tetsző cselekedet lenne. Ki a megmondhatója, hogy a diplomáciai hajlékonyság és a vallásos ábránd hogyan egyesül és erősíti egymást Balfour fejében? Balfourt itt csak példaként említem, mivel neve ismert Franciaországban. De még mennyi lelkes és őszinte keresztény angol van, mint például a különös Paterson ezredes, akiről talán még fogok beszélni. Ezek az angolok valóságos kereszties hadjáratot indítottak olyan fanatikus el-

szántsággal, mint a régi XII. századi lovagok, hogy Izráel népét visszavigyék a Sion-hegyre!

Bizonyára nagyon veszélyes is lehet ez a döntés, amely a cionizmus sorsát Anglia kezébe teszi! Ha bármilyen világegés következne be, amelyért Angliának kellene megfizetnie, ha új Cyrus ostromolná az Új-Babilont – mivé lenne ez a kis zsidó nép Ázsia mediterrán lejtőin, ahol megkapaszkodott, ha muzulmánok milliói szorítanák a tengerbe? Ezek a telepések, még ha 500 ezren vagy akár egymillióan lennének is addigra, mit tehetnének egyedül egy egész földrészsel szemben? Vajon lenne-e a Népszövetségnek elég hatalma, hogy időben és eredményesen juttassa a mandátumot egy másik népnek?

De ezek szélsőséges jóslatok. Igaz, ebben az országban járva könnyen bocsátkozunk jóslatokba. Csak jelezni szerettem volna azokat a félelmeket, amelyek a cionizmus legjobb barátait aggasztják, s amelyekről esténként Jeruzsálemben végtelen hosszú beszélgetéseket folytatnak egy csésze tea mellett lámpafényben, miközben viharos szél fúj e csupa-kő városban.

De talán csak képzelődöm, amikor ezekről a veszélyekről beszélek. Bár elhallgatni sem volt szándékomban. Most viszont a máról akarok beszélni, a lelkes, alkotó cionista tevékenységről, amely itt már valóságos szenvedély.

Jeruzsálemi fogadás a brit főbiztosnál

Képzeljék el Jeruzsálemben a nyugati, Jaffa-kaputól félkör alakban induló utat, amely felkapaszkodik a várost körülvevő félkör alakú magaslatokra, és eljut keleten a Scopus-hegyig. Ez a több kilométeres út kerüli meg a Kidron mély árkát, és jut el azokra a csúcsokra, amelyek Jeruzsálemet elválasztják a Holt-tengerhez vezető szédítő meredélyektől.

Ez az első esténk az Ígéret Földjén, ezt az utat hosszan elnyúló fényfűzér ragyogja be. Öccellen-ciája, a brit főbiztos fogadja azokat a külföldi vendégeket, akik az egyetem avatására érkeztek.

Hideg, rideg idő van. Nem készültünk erre. Kelet... Földközi-tenger... Tavasz! Ki gondolt volna meleg ruhákra? Teljesen védtelenek vagyunk a hideg északi széllel szemben, fogvacogva húzódunk kocsink mélyébe.

Az autólámpák fényében megindító kép tárul

elénk: köves, kaotikus sivatag, sehol növényzet. Az élet váratlanul elénk kerülő jelei az építkezések. Mindenütt építkeznek. Új város, új ország, új nép rendezkedik itt be lázasan, de ezek a sárgás homokkőbuckák nem élénkítik a sivár tájat.

És megérkezünk. Ötven fénysugárcsóva rajzolja ki az éjszakában ezt a monumentális épületet, amely leginkább tömzsi harangtoronyra emlékeztet. Ez Sir Herbert Samuel rezidenciája. Hogyan lehetséges, hogy ez a fellengzős és ugyanakkor robusztus épület a Rajna-parti várakat juttatja eszembe? Mert ezt az erődített várkastélyt valóban II. Vilmos építtette a német zarándokoknak, hogy szállásuk és találkozóhelyük legyen.

Fiatal kamarás – királykék szmokingban meggyipiros selyemhajtókéval – vezet fel bennünket. Oldalt lakájok és fegyveres lovasok. A lépcsőfeljárát méltó lenne az Operába. Pompás galériásor. Hatalmas fogadóterem, amelynek félemeletén balkonok és szalonok sora fut körbe. Hangosan játszó zenekart helyeztek el ott fent. Oszlopok, kazettás mennyezet, költséges szobrok, festmények és fafaragások.

Sorba állunk, mintha csak a sekrestyében lennénk. A következő kamarás, ugyancsak fiatal, jól fésült, rózsás arcú – megszerzi névjegyünket, és furcsa módon, alig észrevehetően adja át öccellen-ciájának. Lord Balfour fekete öltönyben a közelünkben áll, a tömeg fölé magasodva, ami láthatóan cseppet sem zavarja, arckifejezése pontosan olyan, ahogy a fényképeken már vagy fél évszázada népszerűsítik.

A statisztikák szerint minden nép közül az angolok körében van a legnagyobb fizikai hasonlóság. Könnyű egy olyan országban szépen megöregedni, ahol már régen kitalálták, milyen is egy szép öregúr. Minden angol pillantásában van valami huncutság. Lord Balfour tekintete magától értetődően maliciózus. Széles mosoly, elegáns szívélyesség. És végül egy kis ecsetvonás gyengédség: a szép portrét biblikus, profetikus, hangulat lengi körül.

Most azonban a kavargó tömegeből kiválik Jeruzsálem két főabbija: itt a Scopus-hegyen, ahol most állunk, 2300 évvel ezelőtt Nagy Sándor elé lépett a főpap, és megállította a hódítót. Ma este ketten vannak. Miután röviden megemlékeztek Sándor királyról, elsőként vonulnak vissza, ahogy ez illik.

És most a közelünkbe érnek. Elöl Couk, az askenáz főrabbi, elegáns, kemény és határozott, finom fekete köpenyben, hosszú aszkétaszakállal és

különös hajviselettel; a három egymás fölé helyezett barna szőrmepánt egészen légiessé teszi sovány, sápadt arcát.

Mögötte testes, színesen öltözött, fehér szakállú, élénk színű selyemturbános férfi. Öltözéke csupa csipke, sál és díszöv, valóságos paradicsommadár. Ő a szefárd főrabbi, vagyis a mediterrán rítust tartóké, akik Szalonikitől Casablancáig élnek, ideértve Dél-Franciaországot és Portugáliát is.

Ettől tizlépésnyire fekete csoport: a négus király követei. Ne feledjük, hogy Sába királynője egykor Abesszíniába vitte az igazi frigyládát. A zsidóknak azóta csak egy hamis frigyláda maradt. Az etióp legendák szerint ez a fekete nép Szent Sion igazi örököse. És ma este is ezt képviselték barna bőrukkel, mosolygó, vastag ajkukkal, párás pillantásukkal, finom mívű kezükkel, és a szép fekete selyemruháikkal, amelyek nem egészen idevalók ugyan, de jól néznek ki. És milyen szép etióp lányokat hoztak magukkal!

Akarják tudni, mivé lesz az angol egyenruha Ázsiában?

Képzelnék el először is egy hatalmas fekete nadrágba bújtatott lábat, amelyet a lábfejnél jól kifeszítenek, és amelyet meggyipiros szegőzsinór emel ki teljes hosszában. Minden egyes ilyen láb kétszer olyan hosszú, mint egy helybeli. E láboszlopok fölé magasodik egy patyolatliszta ingplasztron, keménygallér, fehér estélyi csokornyakkendő, de a civil öltözék helyett fehér vászonszmoking, amely nagyon rövid, és amely az eton stílusra jellemzően fejeződik be a csípőn. Még feljebb a kis angolszász arc, fehér és sovány, nyugodt kék szem és sima haj.

Milyen szépek is a palesztin rendőrségi tisztnek keki színű egyenruhájukban, széles, piros spáhi övükkel, és a vállukon vállrojt helyett ragyogó acélból készült páncéllemezzel.

Csoportokra osztva nézzük meg a kápolnát. Az ülések, a mozaikok, a freskók és még az oszlopfők is mind-mind Németországban készültek, mindent onnan hozattak. Nagy Sándor, Titus, II. Vilmos, Balfour – végül is mindig ugyanúgy a főpap jelenik meg itt a Scopus-hegyen!

A Holt-tenger mélyégében

Tartsanak velem, és szálljanak 400 méterrel a tengerszint alá. Sőt vízbe is ugorhatnak a földkerekség egyik legmélyebb szakadékába.

És még csak szakfander sem kell hozzá, sem tengeralattjáró! Ülünk be együtt abba a jó amerikai autóba, amely Kis-Ázsiát kezdi meghódítani, és menjünk közösen a Jerikó felé vezető útra.

Bármerre járunk is Palesztinában, mindenhol látunk egy hatalmas és mély szakadékot a keleti látóhatáron. Az észak-dél irányú szakadékban állandó sűrű lilás pára gőzölög. És ez az élő vágás mint ha nyílt seb lenne a föld kérgén, amely keletre még egy erőteljes, lilás sziklafalban folytatódik, s napnyugtakor olyan rózsaszín fényben fürdik, ami a romlott hús színére emlékeztet.

A sziklafal már Transzjordániához tartozik. Ez a rózsaszín olyan, mint egyes túlhevített edények a kemencében. Ez a seb, ez a szakadék a Jordán völgye.

Jeruzsálem 800 méter magasán fekszik. A Holt-tenger vize 400 méterrel a tengerszint alatt párolog és szunnyad.

Ez az 1200 méteres meredek lejtő olyan holdkráterre emlékeztet, amely még nem hűlt ki.

Még fű sem nő attól a folyókanyarulattól kezdődően, ahol a Kidron völgyében találkozik a Gyhenna-patak régi medrével. Itt kezdődik a puszta föld. A ritka viharok lemossák, a szél és a homok mállasztják, és porrá lesz. És ahol ez a puszta föld még megmaradt, ez alól a hol seszínű, hol sárga takaró alól mészke-meredély tűnik elő.

Nagyszerű ez a turistáknak épített út. Ma már csak az érdeklődőket autóztatják errefelé. Pedig egykor erre jártak a galileaiak Tibériásból Jeruzsálembe, így kerültek el az ellenséges Szamáriát. Itt vitték a párás trópusi Jordán-völgy termékeit a fővárosba. Talán erre fogják vinni a közeljövőben a kőolajat, a bitument, a banánt és datolyát, a kávé, gyapotot és a cukornádat, mindazt, amit a cionisták ebbe a hatalmas és titokzatos szakadékba beleálmódnak.

Se fa, se fűszál, se rét nincsen erre. Itt-ott a horizonton kis dombokon két-három nyomorúságos arab falu tűnik fel. Egy helyen az úton félig romba dőlt vendégfogadó, félig szétszedett kőtömbökkel.

Három sovány tyúkocská poroszkál az úton. Aligha termelnek ki együtt akárcsak egy omlettevalót. A kapuk előtt feltornyozott benzinkannák jelzik, hogy e szegény vidéken ez az egyetlen, amivel kereshetnek.

Néhány kilométerrel odébb még mindig ilyen reménytelen a táj, nagy hirdetőtábla az út közelében,

amelyen azonban nem élelmiszert reklámoznak, csupán egy nagy, vízszintes vonal mentén kiírták: Sealevel (tengerszint). Meg sem állunk. De ettől kezdve, mintha halkán hallá alakulnánk át.

Tájékozottabb útítársaim szólnak, hogy tegyünk füldugót a fülünkbe, így védekezzünk a fülzúgás ellen, amit a szokatlan nagy légnyomáskülönbség okoz ezen a szédítően meredek úton lefelé. Végül is füldugó nélkül is kibírtuk, nem zúgott a fülünk.

Még egy utolsó görcsös erőfeszítése a tájnak, még egy kanyar a forró szorosban, és egyszerre csak hatalmas kiterjedésű síkságra érünk. Túlsó végén, mintha olajfolt lenne, szürkén pang egy pocsolya. Innen már út sem vezet tovább. Fehéres, hullámos felszínű sztyeppe, tele zsenge, csúnya kis növényekkel. A kocsí itt olyan zajjal megy, mintha üvegcserepeken járnánk. Az évszázadok óta párolgó só okozza ezt, amely minden kis mélyedésben összegyűlt, ez csikorog a kerekek alatt.

Egy órával ezelőtt indultunk el Jeruzsálemből – friss nyugati széllel és áprilisi mediterrán hőmérsékletben. Most itt fejest ugrottunk a forró égőbe. Következik Jerikó, ahol 40 fokos melegben ebédelünk, és a szállodaszámla mindannyiunknak annyi piaszterébe kerül, mint ahány fokban izzadunk.

Itt a part, még egy moszat sincs. Az égen sehol egy madár: mert a tengerben nincs egyáltalán hal. A tó messze tűnik el, két 1200 méteres rózsaszín szirt között. Ez a tó épp olyan nagy kiterjedésű, mint a Genfi-tó. De nem víz körbe út, és nincs egyetlen falu sem a partján.

Az egyik hegyfokon, amelynek körvonalai a nap fénysugarában izzanak, egy várkastély érintetlen sziluettje – ezt még a keresztes lovagok építették. Elképzelem ezeket a vasba öltözött, nyugati lovagokat, akik az Anjou-vidékről vagy Angliából jöttek ide, hogy őrködjének a szent sírnál – itt a mélyben, szemközt az ázsiai sivataggal.

Egy csepp folyadékot teszek ajkamra. Ez a víz keserűbb mindenféle keserű gyógyvíznél. És a tenyereimből a nap máris elpárologtatott néhány csepp vizet, ami után ragacos-fehéres anyag marad, amittől meg sem tudok szabadulni.

Néhány szerencsétlen, lakatlan kunyhó. Két mozdulatlan dereglye, mintha teljesen élettelen lenne mindkettő ezeken a súlyos hullámokon.

Innen egy mérföldre az egyetlen zöld folt ebben a sivatagi tobzódásban a szép és zöld és csábító oázis, a modern Jerikó.

Az ókori Jerikó fél kilométerrel messzebb van: feketés, fél kilométernél nem nagyobb, ellipszis alakú romok. Felmászom a porlepte romokra, fentről nézem a pusztulás képét, és ekkor pillantom meg a keletre néző fal félmagasságában azt a barlangsort, amely a hegy színes köveinél kezdődik, és amely alig-alig megközelíthető.

Vezekelni járnak ebbe a kolostorba – római katolikus vagy görögkeleti, már nem emlékezem pontosan. Ide küldik azokat a papokat és szerzeteseket, akik súlyosan megsértették az egyházi előírásokat.

Mikor haltak meg ők valójában? Azon a napon, amikor beléptek ebbe a kőkoporsóba, vagy azon a napon, amikor végre megadatik nekik, hogy szemüket örökre lehunyják?

A Jordán völgye egykor zöldellt, pálmásor vezetett az Ígéret Földjére. De aztán túl sok hódító járt e tájon: erre jöttek az arabok, a szkíták, a törökök, a mongolok és a keresztesek.

Vajon képesek lesznek-e a zsidók helyrehozni azokat a károkat, amelyeket évszázadok hosszú során át okoztak e természeti tájon? Ők állítják, hogy igen.

Gúnyolódjunk rajtuk, vagy talán inkább higgyünk nekik?

A Gyermekek köztársasága

A nyugati láthatáron kékes hegy rajzolódik ki a fényes mediterrán égbolt előterében. Ez a Karmel-hegy. Délre húzódik a Gilboa hegylánca, ahol Saul meghalt. Fehér folt a hegyek között: Endor, Szibilla országa!

Kelet felé a láthatáron rózsaszínű, erőteljes sziklafal. Transzjordánia, és lábánál a párás szakadék, amelyben a Jordán folyik, és amelyben a Genezáret-tó szunnyad.

Mögöttünk, északon meredekebb hegyvonulat, egészen közel hozzánk: zöldellő hegyoldalon kanyarognak a Názáretbe vezető utak. A faluból messziről csak a harangtorony látszik. Azon túl pedig az erőteljes pusztaság orom, a kerek Tabor-hegy. Közül húzódik meg a Hattin-hegy, amelyet most az elől álló ragaslatok eltakarnak – itt szenvedtek vereséget az utolsó keresztes seregek, és ez a kis kétágú domb volt az, ahol a hegyi beszéd elhangzott.

S végül lábunknál nagy, tízmérföldes zöldellő völgy, tele forrásokkal és patakokkal. Reggeltől éri

a tengeri szél, a földeken mindenütt termés, s amerre a szem ellát, vadonatúj téglapiros tetők, és új eukaliptuszültetvények. Kell-e képzeletünknek ennél lelkesítőbb látvány?

Pedig itt, ezen a hegyoldalon, ahonnan sok, legendákban is megidézett történelmi helyszín látható, ezen a költői és mágikus tájon építették fel a cionisták a Gyerek-köztársaságot, amelyről ma beszélni akarok önöknek.

Ezt a Gyerek-köztársaságot dél-afrikai zsidók hozták létre, és tartják fenn. Kizárólag árvák lakják – a pogromok és a háborúk árvái. Most 115-en vannak, majdnem mindannyian Ukrajnából, 6-tól 16 éves korig, közülük 84 fiú. Persze amint lehet, többen is jönnek majd.

A Gyerekefaluhoz (Kfar Jeladim) kilencven hektár föld tartozik. A Köztársaságot egy éve alapították nyolc gyerekkel. Naponta nyolc órát dolgoznak: négy órát szellemi munkával és négyet a földeken és a falusi gazdaságban töltenek.

Négyen tanítják a mezőgazdasági munkát, négyen tanítanak az iskolában, és egy nő a szabástvarrást. Hosszan beszélgetek az iskolaigazgatóval, egy orosz pedagógussal, aki a forradalmi módszerek lelkes apostola, ez a látogatás nagyon emlékezetes marad számomra.

Még nem fejezték be az összes épületet. A gyerekek részben még sátrakban alszanak. Mindenféle építkezés. Egy év múlva már megszűnnek az ideiglenes állapotok, amíg csak újabb kis árvák nem érkeznek.

Kertek mindenütt. A facsometék a falu környékén – valóságos faiskola. Tíz év múlva a Köztársaságot árnyas övezet fogja majd közre.

Nem véletlenül használom a köztársaság szót. Bármilyen meglepő is a mi régi, római civilizáció nevelkedett, tekintélyelvű és hierarchikus világunkban, itt bizony újfajta pedagógiai módszerek élnek.

Ezek a gyerekek közgyűlésen, saját felelősségükre választják meg a bizottsági tagokat, akik azután havonta kiosztják a feladatokat: kertészet, fenyésztés, házimunkák, főzés stb. Ez mind az ő szuverén döntésüktől függ. A tanárok csak tanácsot adnak. A fegyelemsértés, a munkamegtagadás, a vétségek mind-mind a gyerekek bírósága elé kerülnek, amely igazi gyerekekből álló esküdtszék.

Erről érdeklődöm Pugacsov úrnál: „Eddig legfeljebb annyiban kellett befolyásolnunk a gyerekeket, hogy kissé enyhébb ítéleteket hozzanak. Összesen négy ügyben ítéleztek. Így például a drótker-

rítés vagy a ruhanemű rongálása ügyében. Az ítéletek (ami több munkát jelent) ellen sohasem tiltakoztak.”

Vallásoktatás? Igen az is van. A gyermekek teljes mértékben szabadon dönthetnek, járnak-e oda vagy sem.

A nyelv? Mi is lehetne? Itt teljes nyíltsággal vetődik fel az egész palesztinai zsidó népre nehezedő probléma. A cionista bevándorlók huszonhét különböző nemzetből származnak. Képzeljék el, hogy holnap litván, lengyel, besszarábiai gyerekek érkeznek az első ukrán gyerektelepesek után. Lehet-e annál jobb megoldást találni, minthogy egy közös nyelvvel egységesítik ezt a mozaikszerűséget.

És ez mi más lehetne, mint az itteni egyetlen igazán elismert nyelv, amely mentesít a befolyást vitatók, véleményt utköztető vitáitól: a héber nyelv.

A Tharaud fivérek új könyvükben megírták annak a csodálatos bécsi tudósnek a történetét, aki a régi liturgikus héberből újraalkotta ezt a modern nyelvet, ezrével adott hozzá új kifejezéseket, így a szókinccse alkalmas lett a modern élet kifejezésére: ő a híres Ben Jehuda.

Itt mégis felmerül egy kérdés.

Majdnem minden zsidó, aki az utóbbi húsz évben vándorolt be, vallástalan, vagyis ateista, legalábbis nem fogadja el a hivatalos hittételeket. Többségük szocialista. De gyermekeiket mindannyian héber nyelvre tanítatják. Pedig néhány modern költő kivételével (akikre egyébként ugyan csak erősen hatott a profetikai hagyomány) a héber irodalom csak a Biblia, a Talmud és a rabbinikus tudomány nyelvében él. És ez bármennyire szép, lírai és megragadó is, csak Istenről és az isteniről szól.

Hogyan gondolkodnak majd az ateisták gyerekei ilyen tömény vallásos hatás után? Amíg ki nem alakul a modern héber irodalom, Palesztinában újabb vallási reneszánsz következik be? Azok a vezető értelmiségiek, akiket ott láttam, még csak fel sem vetik a kérdést.

Képzelnék el egy kommunista telepet, ahová egész Európából érkeztek emberek, s amelyben csak a középkori latint beszélhetnék!

Micsoda ellentétben áll ezzel a merész szellemű Gyerek-köztársaság, amely annyira új légkörű, és amely előtt olyan nagy jövő áll!

És ebben újra a cionizmus drámáját látom – szépségét és talán termékenységét –, és azt, hogy hirtelen igyekeznek összekapcsolni a múltat a jelen-

nel, az ezeréves vallásos vágyakat a messianisztikus, forradalmi álommal.

*Tel-Aviv,
avagy a zsidó Robinson*

Gyermekkorunk legkedvesebb kalandregényei egész bizonyosan a Robinson-témájú könyvek voltak. A magára maradt ember, aki eszes, szorgalmas, nyugtalan szellemű, ugyanakkor mégis türelmesen harcol a természettel.

Azt mondanám, hogy a Bibliát kivéve a *Robinson Crusoe* a világ legnagyobb könyvsikere. Gondoljanak csak Daniel Defoe hősének drágalátos utódaira, az elszaporodott svájci Robinsonokra. Emlékeznek még Jules Verne *Rejtelmes szigetére*? Valószínűleg ez volt a legsikerültebb regénye, mert örök témához tért vissza.

A Deux-Sèvres vidéki kis paraszt, Caillé – aki elsőnek érkezett Tumbuktuba – kalandvágját ez a naiv és halhatatlan könyv ébresztette fel. Mindannyian arról ábrándoztunk, hogy egyszer Robinsonként élünk majd. Ausztrália meghódítása, Új-Zéland és az amerikai Vadnyugat benépesítése, mind-mind azt a legendát jeleníti meg, amely ahhoz kapcsolódik, hogyan hódítja meg a civilizált ember a szűzföldet. Stevenson regényei is felerészt erről szólnak, mint ahogy Daniel Defoe hőse is hat a még gyermeket és üde fantáziára.

De vannak ősi országok is, amelyek épp ezért újra szűzföldökké válnak.

Mondják, hogy ez mesés néha bizonyos hölgyekkel is.

Vannak olyan régi népek, amelyek, merthogy régi, eltávolodnak tőlünk, olyannyira, hogy már nem is számolunk velük. Szétszóródnak. Mintha sorscsapás érte volna őket.

És akkor képzeljenek el egy nagyon kulturált, nyugati emberré vált zsidót. Talmud-ismereteit egyetemi tanulmányokkal tetézte. A régi ismereteket modern tanulmányaival teljesítette ki, a Bibliát a tudománnyal. Oroszországból mélyen vallásosan érkezik Németországba, ahol doktori címet szerez, majd az Egyesült Államokba megy, ahol felfedezi a modern technikát. De továbbra is benne él a régi próféta ösztön. Egy gödölye, egy gödölye! Azt hiszem, bármennyire sérülékeny is még bizonyos szempontból, kevés annyira nagy teljesítményre képes embert ismerünk manapság, mint az ilyen tí-

pusú zsidó ember. Vigyék el őt Palesztinába. És Robinson rátalált lakatlan szigetére.

* * *

Láttam a szigetet. Láttam Robinsont. Láttam a zsidó embert Palesztinában.

Tudom, hogy még nem nyert csatát. (De egyáltalán nem hiszem, hogy mindig olyan könnyen és akadálytalanul lehet előbbre jutni.) A zsidó népesség léte Palesztinában nagyon sok politikai, történelmi, gazdasági, néprajzi és nyelvészeti kérdést vet fel.

Az én feladatomban itt azonban nem a cionizmus mélyebb megismerése. Egyszerűen csak azt szeretném elmondani, amit láttam, s hogy miért hatódta meg ettől a látványtól.

Palesztina olyan ősi vidék, s oly sok nép járta keresztül-kasul vagy hódította meg, hogy most inkább azt az érzetet kelti, mintha egy új, fiatal, sok helyütt még vad ország volna. A palesztinai arab itt nem olyan, mint a kairói, a damaszkuszi vagy a bagdadi gazdag polgár. A földet többnyire szíriai vagy egyiptomi efendik birtokolják. Közülük igen kevesen élnek helyben. Nehéz elképzelni szerencsétlenebb proletárokat, mint a palesztinai arab parasztok vagy munkások. Falvaik alig nevezhetők emberi lakhelynek; inkább csak nyomorúságos kunyhók, természetbolyok. Ez alól talán csak Számária és Akkó vidéke kivétel.

Az arab és kunyhója, samara, poros és sáros színeivel belevész a tönkretett pusztaságba. A felületes idegen esetleg észre sem venné.

* * *

Alig érkezünk meg Palesztinába, két szót hallotunk mindenfelől: Jeszréel és Tel-Aviv.

Persze itt van Jeruzsálem is, de Jeruzsálem annyira magától értetődő, hogy arról szinte nem is beszélnek. Bergson azt mondaná, hogy Jeruzsálem a teljesség. A zsidók mégsem szeretik ennyire. Természetesen kell vele foglalkozni, hiszen ez a politikai és vallási főváros, mert ott van az angol főbiztos és a főrabbi helye és a cionista világszervezet központja. De az emberek nem érzik igazán otthonosan benne magukat. Jeruzsálem még a régi világ. Sőt ez a régi világ lényege; és amikor megnézzük a várost, az egyszerre álom és ferdelem.

Itt van például a Moria-hegy, ahol a pusztaság és sá-

padt sziklákra Ábrahám egykor Izsákot feláldozni ment fel. És itt épült fel a Salamon-templom. A tetején kupola, de a kupola már muzulmán. Egy napon, amikor odamentem, egy sovány, öreg zsidó asszony különösen mély tűzű tekintettel megállított a Lánc-kapuhoz vezető utcában. Sajátos zsargonjából megértettem a lényegét: – Maga zsidó? Akkor minek megy oda? Az ott nem magának való! Ez nem zsidónak való hely.

Ha ez a véleménye egy öreg, ortodox asszonynak, képzeljük csak, mi lehet a véleménye egy háború után született fiatal zsidónak, aki már levágta a pajeszát, és levetette a fekete kalapját, öltönyét.

Jeruzsálem a világ egyvelege. A francia Notre-Dame-tól az orosz kolostorig, a Szent Sírától az Omár mecsetig, a Keresztúttól az Olajfák hegyéig csupa különböző és különös, egymással versengő és disszonáns emlékhely. Ünnepnapokon minden nép zászlajával fellobogózza. É kanyargós árkádok alatt minden vallás, mindenfajta ruha, szakáll, a világ minden nyelve összetalálkozik, és megmértetik. A homokban mindenütt Péntek lépteinek nyomai.

S ha ehhez még hozzátesszük, hogy a kilencven-ezer lakosra csak néhány, gyorsan kiszáradó ciszternából jut víz... Na meg hogy évente kétszáz napon át viharos szél fúj erre, hogy télen nagyon hideg van, a kertekben nincs zöltség, a völgyekben nincs gyümölcs, hogy köves a talaj, könnyörtelen a vidék, hogy Jeruzsálemben már-már lehetetlen az élet... Értsék meg, hogy a zsidó Robinson vonzóbb s egyúttal távolabb fekvő szigetet keresett magának. Mindjárt kettőt is talált: a Jeszréel völgyét és Tel-Avivot.

* * *

Ősidők óta kétféle erő mozgatja az emberiséget: a dinamikus és a statikus, mint ahogy mindannyian egyszerre vagyunk nagy tettekre és csendes meditációra. Ennek arányai mindenkinél mások – ezek szerint vagyunk a tettek emberei vagy inkább ábrándozók, aktívan alkotók vagy inkább töprengők, Ebből következik két fő tendencia a társadalomban. A bizalom és megértés századaiban e két tendencia együttesen érvényesül, míg a nyugtalan, háborús időkben külön-külön hatnak.

A zsidók ritkán elégednek meg csupán a meditációval. Náluk szinte sosem különül el élesen a fizikai és a szellemi. Még álmukban is építkeznek,

ugyanakkor az elmélet igyekszik kiszabadulni az ábrándok birodalmából, az elmélkedők is bizonyítani akarnak, a teóriából is valóságos cselekedet következik.

A zsidó emberek mindig igyekeznek valami nagy-szerű, saját lehetőségeiken messze túlmutató célt kitűzni maguk elé (hacsak az anyagi nyugati kispolgári nézetek nem hatnak rájuk erősebben).

A zsidó kereskedő nehezen szakad el a tudóstól. Az a nyelvezet, amelyen Lévi rabbi beszél, nincs hermetikusan elzárva a másik Lévi elől, aki a rabbi unokatestvére és kereskedő.

Ebből a morális és intellektuális egységből érthető meg, hogy Jeszréel völgyében valójában hogyan sikerül arra az útra lépni, amelyen hamarosan olyan kollektív – részben kommunista – mezőgazdasági termelő hatalom születik, mint amilyenek egykor az új-angliai puritán települések voltak.

A feltörekvő, pozitív töltésű, tetterős Tel-Aviv pedig Izrael tartós és igazi ideálját fejezi ki.

A Jeszréel-völgyben Robinson a Bibliát, Karl Marxot, Tolsztojt, Anatole France-ot olvassa, és időszámítása a Forradalom I. événél kezdődik.

Tel-Avivban felépíti házát, pásztorkodik, gazdálkodik, és megveti egy új ország alapjait.

* * *

1909-ben hatvan jaffai kereskedő elhatározta, hogy megpróbál változtatni sorsán. A környező megművelt területek már mind arab tulajdonban voltak. A hatvan kereskedő azonban a várostól sem mehetett túl messzire, mert boltjukat meg kellett tartaniuk.

Így esett választásuk a városkaputól egy mérföldre, a strand közelében fekvő dűnére, amely azonban teljesen kopár, homokos és kihalt volt. Se víz, se út. Még egy teve sem talált volna ott magának élelmet.

Mindannyian ezer-ezer aranyfrankot helyeztek le-tétbe. Rövidesen negyedmilliót előlegezett nekik a Zsidó Nemzeti Alap. Az év végére e külvárosi falu mintegy tizenkét hektárján hatvankét ház épült fel százötvenöt lakossal. 1913-ban még csak kilencszáznyolcvan lakosa volt, s a háború után sem sokkal több, ez könnyen megérthető. Mit jelenthetett ez Jaffa negyvenezer lakosához képest?

De 1921-ben a város már ezeröttszáz, 1923-ban pedig háromezeröttszáz hektáron terült el. 1925-ben kétezeröttszáz házat tartanak nyilván, és na-

ponta hármat építenek fel. Múlt évben huszonöt-ezer lakosa volt, s jövőre legalább harmincötezerre szaporodik.

Jaffa közben összezsugorodott. Ma már Tel-Aviv a város, és Jaffa a külváros. 1921-ben nyitották meg a pályaudvart, de már 1909-ben gimnáziumot kezdtek építeni az újonnan érkezők számára. Ez a város nagy középülete s mintegy szimbóluma, messziről látható a fő sugárúton. 600 diák tanul benne.

Van víz és villanyáram, jó a levegő, minden zöldell. Tel-Aviv héberül annyit jelent: a Tavasz dombja. Valójában nincs itt domb, s a tavasz ugyancsak forró, és rövid ideig tart. De nem ez a fontos. Ez a név a megszállottak akaraterejének jelképe. A tavasz mindazoké, akik Lódz vagy Varsó szörnyű külvárosaiból jöttek a napfényes mediterrán vidékre.

A polgármester a határozott, mosolygó és macacs Dizengoff, a városépítés Napóleonja (egyébként a montpellier-i egyetemen végzett) mindenkit arra ösztönöz, hogy a várost már a jövő világára is gondolva tervezzék meg.

Olyan új lakónegyedet terveznek, amely Neuilly vagy Vichy palesztinai változata lehetne: minden ház körül kert van, pontosan követve a városi előírásokat. Csak a terület egyharmada építhető be, és a járdaszélre nem építenek házakat.

Van egy városnegyed a kisiparosok számára is. A kalaposok, a papírkereskedők és -feldolgozók a lengyelországi kisiparosok megszokták, hogy otthon dolgoznak. Amint megérkeznek, szerény lakbérért találnak a nagy, városi házakban jól szellőző, villanyárammal és vízzel (szükség esetén sűrített levegővel) működtethető szerszámgépeikhez való műhelyeket. És este közszolgáltatásban fertőtlenítenek.

Egy másik városrész a nagyiparé, megint egy másik a kereskedelemé, a tengerparton szállodák, vilák, kórházak, gyerekházak és kaszinó.

Amerikai módra vonalzóval meghúzott utcák, de az egyes városnegyedek tengelyét egymáshoz képest kissé eltolták. Így elkerülik a monotonitást a városképben.

A gomba mód növekvő város öt kilométer hosszan húzódik, sőt rövidesen hét kilométer lesz. A villamoserőmű teljesen müncheni stílusú. Százharminc műhely működik, néhány nagyobb üzem építése most fejeződik be (szilikát és selyem). A városnak három zeneiskolája, huszonhat elemije és általános iskolája van már.

Hét nagy és tíz kisebb könyvesboltot számoltam össze. Itt könnyebben juthatnak hozzá Montherlant vagy Romain Rolland egy-egy könyvéhez, mint egy pohár whiskyhez.

És ahogy az építkezések haladnak, a fáradhatatlan Dizengoff úgy csatornáztat és ültettet fákat egyre több helyen. A vízfogyasztás 1920 és 1923 között megduplázódott.

Másutt a pályaudvaron az újonnan érkezőt a szállodaportások veszik körül. Itt az építésszek ostromolják a bevándorlót, amint megtette első lépéseit az Ígélet Földjén. Elmondták nekem, hogy e szegény ördögök első vágya a fürdőszoba és az angol vécé.

Mit mondjak, milyen esztétikai élményt nyújt ez a város? Izraelben még nincs kialakult jó ízlés, és a cement túl könnyen alakítható. Tel-Aviv hatalmas tengeri fürdőhelyre emlékeztet. Stílusorgia és hóbortos fantáziaszülemény mindenütt. Mindaz, amit a lengyel zsidó megcsodált a német vagy lengyel polgárnál, azt most nagy energiával és végtelen örömmel felépíti. Az eredmény nem annyira megnyugtató látvány. De mindez annyi jó szándékkal készül!

Dizengoff nem is titkolja, hogy reményei szerint a városnak tíz év múlva százezer lakosa lesz. Mit is mondtam? Már öt év múlva! És Kis-Ázsia metropolisát szeretné Tel-Avivban felépíteni.

Jaffának nincs komoly kikötője, csupán egy nyílt, elég nehezen megközelíthető, széltől nem védett kis kikötője van. Tel-Aviv ezért kérte az angol főbiztosságot, építsenek nekik kikötőt. Az angolok külföldi okokból inkább a tizenöt mérfölddel távolabbi, szép haifai kikötőt részesítették előnyben.

Ezen ne múljék! Tel-Aviv megépíti a saját kikötőjét, s még gyorsabban is, mint az angolok. Nagyor. sok lesz a nehézség: Jaffa ellenségessége, az angol hivatalnokok rosszakarata, az egyenes part, ahol nincs egy természetes öböl. De a mérnökök már dolgoznak a helyszínen, egy francia vállalat tanulmányozza a tervet, két év múlva elkészül Tel-Aviv kikötője az első mólóval, és öt év múlva megnyitja dokkjait is.

A csodálatos Galilea-völgy

A Jeszréel-völgye! Mennyi mindent felidéz bennünk ez a név! És most idézzük fel ezt a tájat! Laza talajú, mintegy ötven kilométer hosszú meden-

ce, amelyben mindenféle patakok folynak vagy szunnyadnak. Rendkívül termékeny lösztalaj, az éghajlat perzselően forró volna, ha nem jönne meg naponta az északi tengeri szél, amely ebből a széles folyosóból a világ legegészségesebb táját varázsolja. Renan és Loti is megénekelte Galilea mezei virágait. Most már az első aratást ünnepelhetnék.

Emlékképek, legendák miatt egyaránt érdemes ide zárandokolni. De mindezt újabb csoda tetőzte be. Emiatt is jöttem el ide.

Ez a szép síkság ugyanis tíz évvel ezelőtt még csak fáradt földterület volt, amelyet megviselt a beduinok és nyájai állandó vándorlása. A malária szedte áldozatait. Néhány szegény arab falu a magaslatokra menekült a szivacsos talajról.

Az egész területet az a Zsidó Nemzeti Alap vásárolta meg fontsterlingért. Önkéntes munkások hada – a híres halucímok –, nagyrészt Közép-Európából érkező diákok, küzdöttek a mocsarak lecsapolásával. A tájon szerteszét látható sírkövek őrzik azok emlékét, akik ebbe belehaltak.

Ma már: nincs többé malária; kiszárították a földeket; eukaliptuszok isszák magukba a vizet, és adnak cserébe árnyat; végtelen mezők, rekordaratók, utak, s a zöldben a felépített falvak piros tetői és a most alakuló telepek fehér sátrai. Mindezek fölé emelkedik a nagy beton víztorony, amely itt is – mint az újjáélesztett északfrancia falvakban – jelzi, hogy az ember visszatért e tájra, és átalakítja a természetet.

De még ez a csoda sem elég. Huszonnégy órája sincsen annak, hogy Palesztinába érkeztünk, s már legalább tízszer hallottuk tisztelttel vegyes lelkesültséggel emlegetni Emeket.

Emeknek nevezik héberül a Jeszréel-völgyét. Márpedig ha Tel-Aviv, amelyről a legutóbb beszéltem, a cionista tevékenység szimbóluma, a telepések „hatalomvágyának” kifejeződése, az a paradicsomi helyszín, ahol egyéni alkotólázuk kiteljesedhet, akkor a Jeszréel-völgyben a kollektív munka szentföldjén járunk.

Itt láthatók olyan nagyszerűen működő faluközösségek, ahol a lakosok évek óta pénznek még a nyomát sem látták. A föld mindannyiuké. Mind egyenlően veszik ki részüket a közös munkából, de erejükhez és képességeikhez mérten. A nagy palesztinai szövetkezet megvásárolja az összes itt termelt javat, amelynek ellenértékét a falu hitel-számlájára íratja, és erről a számláról látja el – a szükségleteknek megfelelően – ruhával, szerszá-

mokkal, vetőmaggal, anyaggal és élelemmel a falut.

Ezekről az úttörőkről nem lehet megállapítani, milyen politikai párthoz tartoznak. Egyaránt visszautasítják a bolsevik vagy mensevik, kollektivista vagy szociáldemokrata elnevezéseket.

„Mi itt nem foglalkozunk politikaelmélettel. Mi nem vagyunk sem gyűlésezők, sem pártalkotók. Mi cselekszünk, és hiszünk abban, hogy a jövőért dolgozunk.”

A gyermekek gondját közösen viselik – születésüktől egészen felnőttkorukig.

Emekben a telepések legelőször a gyerekek otthonát építik meg, és csak azután a magukét. A gyerekek háza tágas, levegős, egészséges és vidám. A csecsemőknél egy asszony vigyáz három bölcsőre. Az édesanyák jönnek szoptatni kicsinyeket. A gyerekhalandóság minden ismert statisztikai adatnál kisebb. Ritka a betegség. Egészséges arcszínű, pufók babákat látni.

A nagyobbaknak olyan iskolájuk van, amelyet sok európai tanító is megirigyelne.

Azoknak a felnőtteknek, akiknek a mezei munka nem felel meg, újabb műhelyeket alakítanak ki a virágkertészetben vagy a majorságban.

Láttam olyan falvakat is, amelyeket teljes egészében fél mérfölddel arrébb költöztettek lakói – a völgy egy túlságosan nedves területéről szárazabb részre. Úgy látszik, semmi sem tudja kedvüket szegni az itteni telepéseknek. Úgy dolgoznak, mint az aszkéták, de vidámak és lelkesek.

Noha szinte elkerülhetetlenül az angol puritánok jutnak itt eszünkbe, akik Cromwell idején gyarmatosították Észak-Amerikát, legalább egy nagy különbség van közöttük. Mert Uj-Anglia úttörői csak egyetlen könyvet vittek magukkal, a Bibliát. Itt, a Biblia földjén a könyvek, amelyeket mindennütt látok a sátrakban és az ágyak mellett: héber fordításban Anatole France, Tolsztoj vagy mezőgazdasági kézikönyvek.

Azt hiszem, felesleges mondanom, hogy Emek nem nézi jó szemmel Tel-Avivot. És Tel-Aviv viszont. De egész mostanáig el voltak foglalva a saját ügyeikkel. A modern világnak ez az első olyan területe, amelyet kizárólag zsidók művelnek, és ahol csak zsidók élnek – ilyen ez a csodálatos völgy, ahol virágozik a dohányföld, és ahol gyönyörűen megvalósul az absztrakció, amit úgy nevezünk, hogy a nép szociális álma...

Hogyan avatták fel Júdea szürke ege alatt a Jeruzsálemi Egyetemet?

Helyezzék át a Cevennekből Garrigue falut még rosszabb éghajlatra. Tegyék ki tizenöt évszázad egymást érő hódító háborúinak, rabló hadjáratainak – küldjék oda a görögöket, az egyiptomiakat, az arabokat, a keresztteseket, a mongolokat. Végül engedjék át hétszáz évre a török kormányzásnak – az eredmény Júdea.

Már régóta beomlottak a termőfölddel feltöltött teraszok. A szőlőket és az olajfaültetvényeket kivágták – pedig ezeken a lejtőkön csak ezt lehet termelni. Nincs többé víz, zöld növényzet, nincs aratás, hacsak nem azokban a kis mélyedésekben, ahol végül is egy kis termőföld összegyűlt.

Az izzó napsütésben, a száraz, néha jéghideg szélben – amely vigasztalanul söpri a hegytetőket – Júdea már csak halálsápadt, meggyötört, terméketlen hegytetők kaotikus és lélekbe markoló látványa.

És ott, egészen fent, annak a szorosnak a küszöbénél, amelyen át a Holt-tengertől vezet az út Jaffára, két vad és zord meredély között, a puszta hegyek lábánál megjelenik Jeruzsálem.

Az Ígéret Földjén a zsidóknak mindig csak a legszegényebb ország jutott. A gazdag Számária, a gazdag Galilea, a gazdag part menti síkság mindig lerázta magáról a kiválasztottak népének ígáját. A zsidók csak a júdeai Garrigue szerencsétlen hegylakóit tudták leigázni.

Így azután, míg a termékeny provinciák lakosai elégedetten művelték földjeiket, a zsidóknak – az éppen hogy a létfenntartáshoz elégséges élelemmel – nem maradt más választásuk, minthogy szellemük művelésével törődjenek.

Mennyire megértem ebben a színes és torz világban azt a reménytelenséget, amely a próféták szavait ihlette.

E kilencvenezer lakosú városban négyből három napon át még ma sincs víz. Nincs se ipar, se kereskedelem, se mezőgazdaság, még külváros sincsen. Távol esik Kis-Ázsia minden természetes útvonalától. Az utakat és a vasutat csak emberfeletti munkával lehet odavezetni. Paradox város, amelynek létét csak a múltja indokolja, s talán az, hogy a világ három legnagyobb vallása makacsul ragaszkodik hozzá.

A Palesztinában újjászülető zsidó népnek Jeruzsálem – szinte sorsszerűen – tisztán szellemi központja lesz újra.

Az aratás, az üzemek máshova valók. Itt az egyetem fog állni.

* * *

És micsoda táj! Az avatás napján a hegy sápadt mészkővéből kialakított amfiteátrum lépcsőire ülünk. A díszkíséret két oldalról trombitaszóra indul meg egymás felé. Jobbról két, az *Ezeregyéjszaka* meséiből kilépő látomás. Az egyik néger, a másik fehér, s mindkettő bebugyolálva turbánokba, arany és bíbor palástokba, és mindehhez hosszú, ezüstgombos sétapálca jár. A szertartás alatt mindig fenségesen, szótlánul és mozdulatlanul állnak a tribün két oldalán. Mögöttük a főbiztos angol egyetemi viseletben, és a hozzátartozók.

A másik csoport – ha lehet – még különösebb látvány: az első sorban négy fontos személyiség halad: lord Balfour, a Brit Egyetem rektora, Weitzmann doktor doktori öltözékben, a magas, vékony askenázi főrabbi, tetőtől talpig hosszú, fekete felöltőben, hosszú szakállal s fején háromszor körbetekert sötét színű szőrmeturbánnal. Végül a kis termetű, kövér, sápadt szefárd főrabbi, ezer élénk színbe öltözve, valóságos paradicsommadár. És mögöttük a világ minden tájáról érkezett egyetemi professzorok.

Nem tudnám elmondani, hogy ők mindannyian miről tartottak beszédet. A háromórás ünnepi beszéd után a naptól, szélről és hidegtől fáradtan már a közvetlen kíséret tagjai sem figyeltek oda. Néztük a felégett lejtőkön a lándzsás rendőrségi lovasokat, amint üldözőbe veszik a kíváncsiskodókat, és amint a sziklák és a homok között kápráztató ünnepi lovasmutatványokba fognak. Néztük a Holt-tenger párolgását – amint a rózsaszínből lilába, a lilából kékre vált. És amíg néha ezernyi autóduda hangja nyomta el a szónokok hangját, gondolatban megrajzoltuk a cionista háromszöget: a part menti síkságon a nagy iparváros, a kereskedelmi kikötő – ez Tel-Aviv a maga teljes valóságában. A Jeszréel-völgyben a gabonatermés aratása a társadalmi igazság és testvériesség jegyében. És a rideg, de szellemiségében fényes Júdea csúcán áll a szellem háza.

Az új Jeruzsálemi Egyetem

A hajón, amely Alexandriába vitt bennünket, a drót nélküli táviratok ugyancsak nagy hatást gya-

korolhattak a legelszántabbakra: „Azon súlyos zavargások miatt, amelyek a Jeruzsálemi Zsidó Egyetem avatásakor várhatók, a brit hatóságok különösen szigorú intézkedéseket léptettek életbe. A menet útvonalán magas falánkat helyeznek el lőréssekkel a géppuskáknak.”

Egyáltalán nem túlzok. Az összes drót nélküli távírón ezek a jelentések érkeztek március 25-e tájékán. A Metzinger óceánjáró minden utasa olvasta ezeket. Ki vette magának a bátorságot Franciaországban, hogy ilyen ostobaságokat terjesszen?

Április 1-jén, szerdán fényes nappal végigjártuk ezt az utat. Az avatásra ebéd után került sor. Franciaországban tankokról, páncélozott autókról beszéltek. Mintha lord Balfour csak fegyverek védelmében közlekedhetett volna.

Valójában igazi békés, nyilvános ünnep képe fogadott minket. Az összes ösvényről, az összes sziklás hegyoldaltól ezrével jöttek az emberek Jeruzsálemből, és mentek fel a Scopus-hegyre.

Igaz, egy arab újság, a palesztinai arab Végrehajtó Bizottság orgánuma gyászkeretben jelent meg. Ugyanekkor a világ összes ortodox zsidó közösségében az anticionista izraeliták háromnapos bűnbánó böjtöt írtak elő, hogy így tiltakozzanak az ellen, hogy a szent városban helyet kapott a modern és világi tudomány.

De senki sem akadályozta, hogy a jeruzsálemi főrabbi személyesen, hosszú héber nyelvű beszéddel nyissa meg az ünnepséget, amelyen az arab vezetők küldöttsége hivatalosan részt vett.

Sőt a cionista kíséret nagyobb ovációval fogadta az arab vezetőket, mint a rabbi kissé hosszúra nyúlt bibliamagyarázatát.

Az egyetem. Nemcsak egyes muzulmánok vagy katolikusok mondanak róla rosszat. Még Párizsban áprilisban egy zsidó aktivista csoport le akarta lepellezni az egyetem blöffjét, és annak politikai veszélyeit.

De hát valójában mi is ez az alkotás, amelyet most előttünk felavattak? Megpróbáltam megnézni és megtudni.

Hogyha ennek a kis kőköcsának az avatására hívtak meg minket, akkor felesleges volt fárasztani a világot minden tájáról összehívott „representatív személyiségeket”, felvetni megoldandó időszerről politikai kérdéseket, és nagy hírverést csapni öt kontinens újságjaiban.

De hiszen itt sokkal többről van szó, nemcsak egy épületről, hanem egy eszméről.

Éspedig arról, hogy egy modern országban az

intellektuális kultúra legalább annyit ér, mint a kereskedelem gazdagsága vagy a politikai erő.

Ehhez tartozik az is, hogy a cionista álmot ne merüljön ki segélytelepek szervezésében, vagy egy – szerencsétlen izraelitáknak szánt – hatalmas jótékony menedékhely létesítésében.

Ez az eszme szakít azzal a régi palesztinai mondással, amely szerint: „Az én országom nem e világból való.”

A cionisták tudják, hogy a palesztinai zsidó nép sokáig képtelen lesz megfelelően ellátni az új egyetemet tanárral, és megtölteni diákokkal. Mivel azonban az izraeliták szétszóródva élnek más nemzetek körében, itt most lehetővé válik számukra az együttgondolkodás.

A cionisták arra számítanak, hogy egyetlen zsidó tudós sem fogja visszautasítani, hogy néhány szemesztert Jeruzsálemben tanítson, miként a mi francia professzorainkat meghívják a Harvardra vagy Varsóba. És azt is remélik, hogy minden zsidó diák a Scopus-hegyen fogja kiteljesíteni egyetemi tanulmányait.

Tehát ennyit sikerült megtudnom. Mint már mondtam, nem annyira egyetemet, mint az egyetem platonai ideáját jöttünk felavatni.

Mindez blöff volna? A cionista vezetők nagyon is realista politikusok. És nagyon jól ismerik az amerikai módszereket. Az egyetem „bevezetése” reklám-remekmű. Néhány finomabb lélek zokon vesz bizonyos dolgokat. Jobban szerették volna, ha még a szónoklatok előtt meglett volna a tanrend, és hogy a szónokok előtt ide érkeztek volna már az itt tanító tanárok.

Palesztinában nagyon maliciózusak; Palesztina a zsidó ironia igazi táptalaja.

Az ünnepségek egyik szervezője mondta nekem: Nagyon jól tudhatja, hogy nekünk legalább tíz évig kell beszélnünk valamiről, mielőtt megcsinálnánk. De tíz év elteltével megcsináltuk.

Ha tíz év múlva a Jeruzsálemi Egyetem állni fog, az talán annak lesz köszönhető, hogy sokat beszélünk róla.

Egy szó a Jeruzsálemi Egyetemről¹

Mindazok, akik részt vettek a Jeruzsálemi Egyetem avatásán, gondosan őriznek magukban egy emléket. Ez az emlék egy kép, amely a szimbóluma volt a nap történéseinek.

A hegy sápadt mészkőiből kialakított amfiteátrum lépcsőire ültünk le. Olyan meredeken lejt a hegyoldal, hogy a hivatalos emelvényt hosszú, a földbe süllyesztett lábakra állították. Lábunk alatt 1200 méterre a Holt-tenger csillogott abban a trópusi tőbörben, ahol szunnyad és párolog.

Szemünk előtt tíz mérföldnyi sivatag. Ez a sivatag hatalmas, csupa kő és teljes káosz: mint egy holdbéli táj. A földmozgás vonalai a mai napig tetten érhetők, mint egy geológiakönyv óriási, élő illusztrációja. Egy teljesen puszta redőtető: se egy fa, se egy fűszál. Néha fekete birkanycák bolyong a messzeségben, mint kis rovarfelhő – beduin pásztor tereli őket.

Innen fedezte fel Nagy Sándor Jeruzsálem panorámáját. Néhány száz méterrel messzebb, még mindig a hegyek irányában egy minaret, amely ahhoz a mecsethez tartozik, amelyet a muzulmánok a Mennybemenetel helyére építettek az Olajfák hegyén.

Az amfiteátrum utolsó lépcsőjére ülve, csak el kellett fordítanom a fejemet, hogy belenézzek abba a földteknebe, amelyben Jeruzsálemet építették fel. Az Omar mecset kupolája jelezte a Moria helyét, azt a szent helyet, ahol Ábrahám feláldozta fiát, Izsákot.

Így tehát minden, az éghajlat, a környezet, a történelem, a lakosság Keletet fejezte ki. És melyik Keletet? Azt, ahol a zsidó nép az ősi időkben keveredik a sivatag nomád pásztoraival, ahol Ábrahámot a sátrában látjuk, Boáz a mezőkön, ahol az evangélium első történetei úgy fakadnak, mint természetes forrás egy, az istenitől áthatott földön. És végül az iszlám Kelet, amelynek Jeruzsálem az egyik szent városa. Jeruzsálem egyedülálló pontja a világnak, ahol összetalálkozik és szétválk a Közel-Kelet három nagy vallása.

És amikor az emelvényre néztem, hirtelen észrevettem egy kis embercsoportot, amely szinte beleveszett ebbe a hatalmas térségbe. Ezek az emberek a világ minden országából érkeztek, Nyugattól a Távol-Keletig és Amerikáig. Látható volt Németország, Anglia, az Egyesült Államok, Hollandia és Itália összes egyetemi viselete, doktori süvege, és ne felejtsük ki azt a szerény viseletet, amelyről a francia professzorok felismerhetők, és amelyet Charles Gide úr viselt a tekintély, a kötelességtudás és a felséges közöny olyan keverékével, amit csak csodálni tudunk benne.

Mindezek az egyetemi tanárok a diplomaták és

a katonák között is következetesen a tudományt képviselték, vagyis a kutatásnak azt a szenvedélyét, azt a felfedezővágyat, amely a Nyugat jellemzője, amit egykor humanizmusnak hívtak. És a humanizmus nem egyéb, mint az emberi értelem, amely a teológia hosszú rémálmából tért magához, és a világ meghódítására indul.

Mihez akarnak kezdeni a nyugatiak ebben a keleti környezetben? Hiszen a Nyugattal szemben a Kelet az egyetemes szívvel és érzelmekkel, eksztázissal akarja elérni. Micsoda abszurd ábránd az, amely a Scopus-hegyen a nyugati gondolkodásmódot akarja meggyökereztetni!

Valójában eddig mindazon kísérletek csődöt mondtak, amelyekkel a nyugati tudományt más tájra próbálták ültetni. Éppen most írta egy nagy orientalista:² „A Nyugattal szemben álló körökben előszeretettel gondolkoznak úgy, hogy elég átvenni a nyugati technikákat, és máris utánozni lehet őket, sőt velük egyenrangú eredményeket elérni, mi több: sikeresen versenyezni velük. Ez a téves megközelítés ránehezedik egész jelen világunkra. A nyugati tudomány a nyugati humanizmussal együtt született, együtt nőtt fel, és most is elválaszthatatlanok. Ugyanabban a szellemben válaszolják meg a különböző kérdéseket. Hisznek a tudományos megfigyelés és kísérlet erejében – ezzel támogatták Galileit vagy Pasteurt –, és ez nem elszigetelt jelenség, amely véletlenül fordul elő: a társadalmi élet egész rendszere készíti elő, és tartja fenn. Sem a kínai empirizmus, sem a hindu álmodozás, sem a muzulmán fatalizmus nem tudna ilyen tudományos eredményeket elérni.”

Így újra felteszem a kérdést: Mihez akartak kezdeni a professzorok ezen a misztikus hegyen, amelyet legendák keleti hangulata leng körül? Mit remél ez az egyetem, amelyet most avattak? Eddig ugyanis még egyetlen ázsiai vagy közel-keleti nemzetnek sem sikerült az európai gondolkodásmódot asszimilálnia.

Ez csak azért lehetséges, mert van egy nép, amely egyetlen más néphez sem hasonlítható – ezzel nem azt mondom, hogy többet vagy kevesebbet ér, csak azt, hogy csodát vitt véghez, mert sikerült túljutnia húsz évszázados történelmén úgy, hogy nem keveredett össze más népekkel, hogy nem tűnt el.

Keletről indulva több évszázados vándorlás után jutott el Nyugatra, és amikor megérkezett – mindenki meglepődve tapasztalta – így a zsidó nép maga is –, hogy éppen úgy képes megismerni, megér-

teni és művelni a legbonyolultabb nyugati tudományokat, mint ahogy akár ugyanabban a pillanatban keleti módon is tud viselkedni szőrmesapkában és fekete kabátban a Siratófalnál.

Egy kritikus³ nemrégiben így nevezte el ezt a népet: a Kelet nyugati népe és a Nyugat keleti népe. A zsidó nagyszerűen betölti hivatását, amelyet úgy fogalmaznék meg, hogy egyetemes és szenvedélyes tanú – természetesen igen tevékeny, mégis mindekelőtt csak tanú, azaz mások és önmaga megfigyelője...

A mózeshit legszebb és egyben legemberibb megfogalmazása az, amikor elismerik, hogy egyetemes.

Ezért látom, hogy a Jeruzsálemi Egyetemnek külön szerepe és értelme van az összes többi egyetem között. Ezt a szerepet be fogja tölteni, ezt a helyét jogosan tartja majd Palesztinában mindaddig, amíg a zsidó nép maga is betölti szerepét a nemzeteken kívül, a nemzetek fölött, sőt hozzátennem, a kis palesztinai zsidó nemzeteken kívül és afelett is.

Az, hogy ennyi ember jött ide a világ minden tájáról, bizalommal és reménnyel eltelve, azért is van így, mert napjainkban a szétesés, a partikuláris érdekek és a nacionalizmus veszélye kerülget bennünket. A szellem, a szabad szellem maga is balkanizálódik, lázasan keressük tehát a népekben még élő egyetemességből megmaradt parányi részeit, és mindazt, ami – a világ bármely táján – az egyiségről beszél, és újjáteremti a kölcsönös megértés nagy álmát, amelyet talán örülten, de mindegyre keres az emberiség.

1925

Franciából fordította: Vámos Éva

JEGYZETEK

1 1925. november 10-én a Zsidó Ifjúsági Világszövetség konferenciáján elhangzott beszéd

2 Sylvain Lévi: *l'Inde et le Monde*.

3 F.-J. Bonjean Egyiptomról írt szép könyvének címe: *Manouar*.

Uri Cvi Grinberg

Nem aranyat olvasztani jöttünk...

*Nem keressük kiüledt szemekkel a
sárga homok mélyén rejlő aranyat,
mert nem aranyat olvasztani jöttünk,
a mi csákányunk itt sziklát basogat!
Szíveinkből feltörő kékfényű lángok
rozsdás föld páncélját nyaldossák szüntelen,
markunkkal a föld dús emlőjét kutatjuk,
s kalászkok zsenyéjét, ami majd itt terem;
mert új nemzedékek vonulnak, vonulnak...
a szívük beteg, a hitük reménytelen.
Eljöttek a messzi országok földjéről,
s vonulnak szüntelen, vonulnak szüntelen...
Lengyelföld síkjáról,
az orosz mezőkről,
Jemen homokjáról,*

*Balkán hegyeiből
és Kaukáziából...
A rémület jár szellemtáncot ijedt szemükben
és a föld simogatását sóhajtja arcuk;
mi pedig,
miként alkímisták rozszant tornyokban:
a halál dombját az élet halmává varázsoljuk, –
a kopár Galil rozsdás ugarát kiömlő vérünkkel
öntözzük,
hogy mint az anya szíve alól előbuvó magzat
dobbanjon életre, a szívek vére melegén,
az utánunk jövőknek
Galil földje...*

Snébel László fordítása